

до Європейського Союзу / Ред. Ян Хофмолк, Катажина Смик, Агнешка Амброзьяк, Олександр Маркович. – Варшава : Управління Комітету Європейської Інтеграції, 2006. – С. 138.

7. Децентралізація освіти та реформа міжбюджетних відносин мають узгоджуватися між собою // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень від 5 березня 2001 року. – № 99. — [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua>

8. Див.: Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. O samorzędzie terytorialnym Ibid.; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O samorzędzie województwa Ibid.; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O samorzędzie powiatowym Ibid.; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O organach administracji rządowej w województwie Ibid.

9. Див.: Tomasz Grzegorz Grosse. Polityka regionalna Unii Europejskiej. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i Polski. – Warszawa : Instytut Spraw Publicznych, 2004. – S. 222; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O organach administracji rządowej w województwie. – Art. 2, 7 // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1998. – № 91. – Poz. 577; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O samorzędzie województwa – Art. 2, 4 // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1998. – № 91. – Poz. 576.

10. Щенсн Пётр. Досвід Польщі у проведенні адміністративної реформи та регіональної політики. Указ. праця.– С. 140.

11. Там само. – С. 139.

12. Tomasz Grzegorz Grosse. Polityka regionalna Unii Europejskiej. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i Polski. Ibid.– S. 224.

S. Bocharov

ADMINISTRATIVE REFORM IN POLAND AS A STEP TO INTEGRATION IN THE EUROPEAN UNION

The article deals with main directions and results administrative reforms in Poland at the end of the XX century. The attention is paid on the most problematic aspects of local authorities' reforming in *Rech Pospolita*. The conclusion is made about the correspondence of the newly created system of regional authorities to the standards of the European Union. The positive and negative consequences of the system of regional authorities reformation in the state is showed.

Key words: administrative reform, the European right, *gmina*, *povit*, *voivodeship*, the government administration, decentralization.

© С. Бочаров

Надійшла до редакції 13.04.2009

УДК 101.1:342:17.02

БОРОТЬБА З ЄРЕСЯМИ В ХРИСТІЯНСТВІ III – VII СТОЛІТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

ОЛЕКСАНДР БІЛОКОБИЛЬСЬКИЙ,

доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії Державного університету інформатики і штучного інтелекту, м. Донецьк

ТЕТЯНА ЄРОШЕНКО,

аспірант кафедри філософії Державного університету інформатики і штучного інтелекту, м. Донецьк

У статті боротьба за ортодоксію в ранньому християнстві розглядається як прообраз методологічної основи раціональності науки Нового часу. Стверджується, що ця раціональність сходиться до алгоритму наближення до Істини та консенсуальної фіксації цього наближення в запереченні тупикових шляхів як єретичних.

Ключові слова: християнство, раціональність, методологія науки, релігійне вчення.

Постановка проблеми. Дезорієнтація в аксіологічній сфері, що супроводжується втратою чітких соціальних цілей, характеризує українське суспільство в тій же мірі, що й увесь глобалізований простір західної цивілізації. Проблемаю стає сьогодні сама

методологія верифікації соціальної телеології - наука як легітиматор утрачає свої повноваження із кожним новим негативним проявом її панування в сучасній культурі. Окрім того, усе більш чітко розуміння специфічної ангажованості наукових вердиктів,

№ 4 (95) червень 2009 р.

природа якої пояснюється генетичним зв'язком наукового методу з християнською онтологією і схоластичною теологією, ставить під сумнів претензії науки на роль надконфесійного судді. Прогностичне безсилля науки виливається в затяжні міжкультурні конфлікти, системні кризи світових ринків, екологічні й етичні проблеми тощо. З іншого боку, сьогодні неможливе й повернення до традиційних релігійних детермінант суспільного розвитку. Соціальна реальність, сформована науковим розумом, "неспіврозмірна" з релігійними концептами.

Можливий вихід зі складної ситуації відсутності загальних цілей і цінностей, які б при цьому мали світський (нерелігійний) характер, полягає, як це не парадоксально, в експлікації релігійних підстав не тільки європейської науки, але і європейської культури взагалі, що надасть можливість більш глибокого розуміння самої сутності побудовань наукового розуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема наукової раціональності взагалі та генези наукового розуму зокрема цікавить філософську думку протягом усього ХХ ст. Дві світові війни викликали хвилю розчарування в легітимності цінностей класичного розуму. Праці Е.Гусерля, Е.Касирера, О.Шпенглера, М.Горкгаймера, Т.Адорно та ін. піддали сумніву аксіологію позитивістичного мислення ХІХ ст. Пізніше, у 50 - 60-ті роки настала черга критики самої позитивістської методи, яка здійснювалася на засадах історичних реконструкцій: в розвідках О.Койре, Т.Куна, Дж.Холтона, П.Гайденко та ін. були експліковані релігійні витoki наукової раціональності.

Метою даної публікації є дослідження підвалин методології науки в контексті ранньохристиянської доктрини.

Виклад основного матеріалу. Християнське вчення формувалося в першу чергу як сукупність практичних установок до праведного релігійного життя. Зібрання праведних формувало соціальний простір церковного буття. Уявлення про праведність сходили до вчення самого Ісуса Христа, яке тільки частково зводилося до його віровчення. Не менше значення для долі майбутньої церкви мали вчинки Ісуса й події пов'язані з його життям, смертю, похованням. Діяльність апостолів, зміст їхніх послань були спрямовані на організацію віруючих навколо того релігійно виправданого алгоритму дій, що повинен був привести їх до спасіння. Саме до уточнення змісту цього алгоритму й зводилася вся догматична діяльність апостолів, отців церкви й християнських письменників.

Успішність нового релігійного вчення, швидкість його поширення й ступінь впливу на людей тієї епохи не в останню чергу пов'язані з фактом створення унікального раціонально-релігійного методу його розвитку. Цей метод був обумовлений, з одного боку, специфікою християнського вчення, а з іншого - вдалою асиміляцією грецької філософської концептуалістики. Власне раціональна складова нового методу сходила до традиції філософського дискурсу з його логічною аргументацією в рамках заглиблення від реального до архетипічного (від грецьк. *αρχή* - основа, початок), основоположного. Однак характерна для грецького мислення міфологічна першо-

основа в християнстві замінялася раціоналізованим образом Бога, а починаючи з Євангелія від Іоанна (кінець I століття¹), - образом Бога-Слова. Під Богом-Словом християни розуміли Христа, що в силу своєї божественності виступав утіленням Істини. Відповідно й раціонально-теологічний дискурс був спрямований на Істину й розглядався як метод наближення до неї.

Крім зазначеної, суто теоретичної особливості, новий метод відрізняла практична новація. Остаточні рішення приймалися в ході загальних зборів авторитетних релігійних діячів, ніби "фіксували" в земній площині те, що змістовно виражало небесну Істину. Саме тому рішення вважалося остаточним.

Зрештою, метод раціонально-теологічного розвитку християнської доктрини був реалізований у практиці "відсікання" помилкових напрямків, які, з точки зору зборів легітимних представників існуючих частин Церкви (помісних церков), не наближали людини до Істини. Ці збори одержали назву Вселенських соборів, а помилкові, заборонені напрямки розвитку доктрини стали називатися ересями.

У різні часи термін "єресь" набував різного сенсу. В античності він означав "учення", "школу". У Новому Заповіті поняття "єресь" уживається в негативному змісті; до неї зараховуються саддукеї, фарисеї, назореї і всякого роду "лжевчителі". Із цього часу єресь розглядається церквою як помилкове, інспіроване дияволом учення.

На просторі церковної історії від початку Церкви до наших днів безперервною низкою тягнуться ряд незліченних ересей. Джерелами єресі переважно було небажання іудеїв і язичників, а також послідовників східного дуалізму, що прийняли християнство, остаточно розпрощатися зі своїм колишнім релігійним і філософським світоглядом і прагнення скомплювати в одне ціле старі доктрини з новими християнськими. Змішання східного дуалізму з християнством ініціювало доктрини маніхейства, монтанізму, мессаліанства, а далі вальденсів, катарів, патаренів, богомилів й інших. Зі змішання з християнством древнього іудаїзму виникли найперші за часом секти, з якими боролися ще апостоли й отці церкви II і III ст. Із прагнення з'єднати воедино доктрини християнства й учення про Логос платоніків і неоплатоніків одержали свій початок раціоналістичні єресі III і IV ст., наприклад, монархіани, субординаціоністи й ін.

Християнські письменники II-III ст., наприклад, Іриней Ліонський, Тертулліан, називали єрессю філософське вчення, не сумісне з християнством, головним чином епікурейство, а також доктрини, у яких християнські уявлення поєднувалися з елементами античної філософії або східних релігій. Єретичне вчення завжди тісно перепліталось із соціально політичними, етнічними й ідеологічними імперативами та могло бути класифіковане за ступенем радикальності в запереченні ортодоксії. Важливо підкреслити, що дуже часто єресі виникали саме навколо раціонального розуміння християнської Трійці. Представники єретичних рухів відкидали церковне вчення про Триєдиного Бога, Христа, заг-

¹ Згідно сучасної інтерпретації Євангеліє від Іоанна було написано в другій половині I ст. н.е. (див., напр., датування фрагменту Rylands Library Papyrus P52).

робну справедливість, церковні таїнства й обряди.

У рамках статті нас, утім, цікавлять не ті або інші особливості еретичних рухів, а методологія подолання цих викликів церковною ортодоксією. Поза нею неможливо до кінця з'ясувати навіть суть ересі як такої. Наприклад, аріанство як еретичний напрям, засуджений першими двома Вселенськими соборами, було варіантом інтерпретації євангельських подій, який нарівні з александрійською інтерпретацією ввів в догматичне поле нові теоретичні елементи. Якщо, з точки зору, Арія для збереження цілісності учення необхідно було визнати створеність (хоч і позачасову) Христа, то напрям, визнаний ортодоксальним, вимагав введення чужих релігійної свідомості філософських термінів (*ἐξ τῆς οὐσίας, ὁμοούσιος*). Обидва кроки можна вважати радикально "хірургічними". Проте чітко усвідомлення того, що: 1) Істина може бути тільки одна й 2) ця Істина лише фіксується церковним визнанням (але саме це визнання й знаменує фіксацію), привело до зіткнення теоретичних позицій (із залученням обома сторонами всього доступного арсеналу "аргументів"), утвердження вчення Афанасія й засудження аріанства. Із двох, на перший погляд, цілком порівнянних концепцій, одна, у результаті соборного консенсусу була освячена, а друга засуджена як ересь.

Експлікований у наведеному прикладі механізм теоретичного "просування" в догматичному полі, який слід у першу чергу пов'язати з 1) наближенням до Істини як категоричним імперативом розвитку вчення і 2) консенсусною формою фіксації цієї Істини (при якій фіксація конститує Істину в земній реальності), став своєрідною парадигмою розвитку не лише християнського розуму, але й наукової (яка спочатку зародилася в схоластичному дискурсі) раціональності.

У рамках семантичного простору сучасного епістемологічного дискурсу, що під впливом постмодерністських поглядів знаходить небачену для класичних епох розвитку науки багатомірність, усе складніше говорити про істину (тим більше про єдину Істину) як орієнтир наукового пошуку. Саме спрямованість на істину залишається найчастіше прихованою, але інваріантною ланкою філософських реконструкцій процесу розвитку наукового знання.

Сутність наукового пошуку можна зрозуміти тільки виходячи з того образу навколишнього світу, що, з погляду вченого, є предметом вивчення. Мова йде про онтологію науки - сукупність інтерсуб'єктивних для наукової спільноти пресупозицій, що визначає існуючу предметність. Окресливши межі існуючого, онтологія науки тим самим визначає відносини людини та світу, указує на роль суб'єкта, а також його задачі й можливості. На відміну від загальнонаукової картини світу, онтологія науки є не результатом теоретичної інтерпретації реальності, а передумовою теоретичного пошуку.

Онтологічні аксіоми притаманні для будь-якої наукової діяльності, будь-якого досвіду, визначаючи природу та вид тих сутностей, які вчений планує виявити. Апріорний онтологічний фундамент визначає цілеспрямованість наукового пошуку, його ефективність і достатність. Учений інтуїтивно переконаний у наявності певного набору онтологічних передумов і в останню чергу ставить їх під сумнів. Ідеться

про певну реальність, що, на думку сучасних методологів науки, апріорно передують науковому пізнанню. Крім того, науковому пізнанню передують деяке співвідношення розуму й пізнаваного світу, а також певна "схильність" світу до пізнавальної діяльності людини. Учений сприймає цю "схильність" як даність, що або взагалі не усвідомлюється, або усвідомлюється найбільш проникливими дослідниками як щось надзвичайне: "Сам факт цієї пізнавальності є дивом" (Ейнштейн) (цит. за [4, с. 202]). Переконаність у тім, що світ пізнається, а його пізнання не байдуже людині, крім того, що в процесі цього пізнання вченому може відкритися істина, яка має для людського буття безсумнівну цінність (причому не тільки практичну), досить суттєва передумова (і складова) сучасного наукового пошуку.

Треба підкреслити, що далеко не кожна "сукупність інтерсуб'єктивних уявлень про природу сутностей і об'єктів світу" може складати сучасну науку. Необхідні дуже специфічні погляди на людину, її місце у світі та взаємодію людини зі світом, на зміст простору, часу, сутність Природи тощо, аби наукове пізнання могло добути легітимний статус. Реальність сама по собі не є прямим об'єктом вивчення науки, відповідальним за структуру тієї або іншої наукової теорії. Ця реальність завжди опосередкована сукупністю передумов, частина яких, а саме: онтологічний базис (до якого певною мірою зводиться весь аксіоматичний апарат науки), є умовою раціональної діяльності, а тому не може бути раціонально обґрунтована.

Якщо античний і релігійний світи несли в собі сакральну складову, то в середині другого тисячоріччя в повсякденному досвіді універсум автономізувався в Природу, яка ввібрала в себе атрибути християнського Бога. Цей універсум мав достатню самостійність для того, щоб надати людині всі необхідні для неї змісти й постати перед нею як "картина", як поле раціонального освоєння: така реальність наочно зафіксувала в собі принципи нового мислення. Нова реальність і християнська за суттю, але адаптована до нових умов раціональності фактично й ініціювали перші "наукові революції". Виклики нової розумності відбилися у світоглядних постулатах, що фіксують онтологічні аксіоми сучасного наукового знання. Ці постулати можна експлікувати в шести положеннях:

1. Існує об'єктивна дійсність, що розвивається природним шляхом.
2. У природі принципово відсутні надприродні сутності.
3. Природний розвиток відбувається закономірно.
4. Ця закономірність може бути розкрита й вивчена.
5. Світ є ціле. Увесь світ розвивається за подібними законами, і, крім цього світу, нічого немає.
6. Пізнання закономірностей світу пізнанням сутності світу (див. п. 5), що визначає цінність науки як шляхи до істини.

Фактично, мова йде про єдиний шлях до єдиної Істини. З такою ситуацією ми навряд чи зіштовхнулися б в античності: у ті часи можна було б ще говорити про єдиний простір дискурсу (про що, наприклад, переконливо доводить Я. Ассман [1, с. 300-

305]), але самі стратегії пошуку результату були пов'язані з іншою онтологією. Мабуть, говорити про пошук Істини в Древній Греції було б неправильно.

Вагомим аргументом на користь сказаного може стати розгляд найбільш авторитетних моделей розвитку наукового знання, створених наприкінці ХХ століття, що фактично поклали початок розвитку філософії науки як особливої сфери філософського знання. Наприклад, концепція Томаса Куна, сформульована в книзі "Структура наукових революцій", представляє розвиток наукового знання як некумулятивний процес. З погляду американського вченого, мова йде не про абстрактне нагромадження інформації та її асиміляції, але про формування своєрідного дослідницького "поля", яке складається із завдань, що можливо розв'язати. Методологія цього формулювання, що включає в себе способи постановки питань і надає вченому можливі алгоритми пошуку відповідей на них, була названа Куном науковою "парадигмою". Здавалося б, подібна релятивізація сутності наукового пошуку повинна була нівелювати будь-які апеляції до істини як деякого метаметодологічного критерію: Т. Кун прямо говорить про неможливість "чистих" фактів (фактів "самих по собі"), "об'єктивних" законів природи та й про нерелевантність самого поняття "істина": "Можливо, є певний шлях порятунку поняття /істини/ в його релевантності до теорії взагалі. Але я гадаю, що не існує теоретично незалежної можливості перебудувати фрази типу "реально існує"; уявлення про відповідність онтології теорії і її "реальним" предметом в природі здаються мені принципово ілюзорними" [2, с. 269]. Однак більш пильний погляд відкриває деякі особливості кунівської концепції, які дозволяють вважати ці узагальнення передчасними. Т. Кун спирається на процес мінімізації внутріпарадигмальних аномалій, що накопичуються в процесі розвитку наукової теорії (сукупності теорій). Аномалії ніби оголюють неадекватність теорії напрямку "розгортання" наукового знання, а сама їхня наявність припускає можливість відповідності (хоча б видимої або тимчасової) теорії реальності, що фіксує "момент істини" як регулятиву пошуку. Подібним же чином по-

няттям "істина" може бути зафіксована самоцінність напрямку руху теорії, що визначається рівнодіючою перманентних фальсифікацій у фалібілізмі [3, с. 24].

Властиво, саме там, де "істина" втрачає значення метаметодологічного регулятиву, неможливо говорити й про наявність наукового пошуку в автентичному змісті. Принципова багатовекторність можливої нагромадження знання, наприклад, у Пола Фейєрабенда (так званий "методологічний анархізм"), виходить за межі теоретичних реконструкцій у рамках філософії науки саме в силу перетворення науки в різновид прагматичної діяльності.

Висновок

Таким чином, експлікуючи "феноменологію" науки, доводиться констатувати принципову спрямованість наукового пошуку на істину, шлях у напрямку якої насичений помилковими відгалуженнями. Відсікання помилкових напрямків, боротьба з аномаліями як наслідками подібних відхилень, раціонально переконливе підтвердження просування в напрямку істини - становлять суть наукового методу, який принципово не можливий: 1) поза уявленням про єдність і єдиність істини; 2) поза вірою в раціональну зрозумілість істини (пов'язаної з аргументованою апеляцією до раціональної очевидності), тобто саме з тими унікальними особливостями теологічного дискурсу, які сформувалися в патристиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ассман Я. Культурная память : Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман. - М. : Языки славянской культуры, 2004. - 368 с.
2. Кун Т. Структура научных революций : [пер. с англ. И. С. Налетова] / Томас Сэмюэл Кун [Под общ. ред. и послесловием С. Р. Микулинского и Л. А. Марковой]. - М. : Прогресс, 1977. - 301 с.
3. Поппер К. Р. Объективное знание. Эволюционный подход / Карл Рэймонд Поппер [пер. с англ. Д. Г. Лахуты] - М. : Эдиториал УРСС, 2002. - 384 с.
4. Эйнштейн А. Физика и реальность / Альберт Эйнштейн. - М. : Наука, 1967. - 600 с.

О. Bilokobylskyi, T. Yeroshenko

FIGHTING HERESY IN CHRISTIANITY DURING 3D – 7TH CENTURIES AS SOURCE OF SCIENTIFIC RATIONALITY

In the article there is considered the struggle for orthodoxy in the early Christianity as the prototype of the methodological base of the science rationality in New time. It is insisted that the rationality goes back to the algorithm of the approach to the truth and consensual fixation of such approach of the deadlock ways' prohibition as heretical.

Key words: christianity, rationality, science methodology, religious studies.

© О. Білокобильський, Т. Єрошенко
Надійшла до редакції 15.04.2009

№ 4 (95) червень 2009 р.